

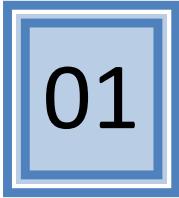
Bunari iz Lemišlja

SADRŽAJ

1. UVOD	2
2. ZNAČENJE VODE	2
3. BUNARI	4
4. DVA RIMSKA BUNARA	6
5. ČUVANJE VODE.....	8
6. ZAHVAĆANJE I NOŠENJE VODE	10
7. ZNAČENJE BUNARA	10
8. LOKVE	11
9. POSTANAK LOKVI	12
10. OSTACI STAROG NASELJA.....	13
11. ZAKLJUČAK	13
12. IZVORI	13
13. PRIJEVOD NA ENGLESKI.....	14

OŠ Rogoznica

Školska godina 2013./2014.

01

UVOD

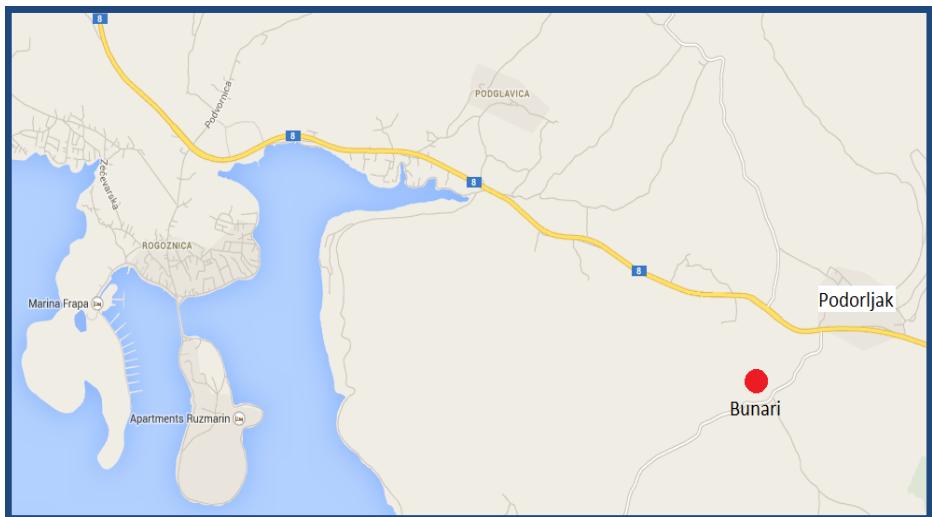
Na istraživanje teme potaknule su nas priče učenika o postojanju ostataka naselja i „Rimskih“ bunara te jednoj povećoj lokvi u Lemišlju nedaleko Podorljaka. Stoga smo u pratnji gospodina Ante Karabatića koji nam je ispričao zanimljivu priču o tome kako se čuvala i koristila voda otisli i sami pogledati o čemu se radi.

02

ZNAČENJE VODE

Voda je oduvijek bila život. Tamo gdje je bilo vode nastajala su prva ljudska naselja, pored vode se rađalo i umiralo. Prostor Dalmacije pa tako i rogoznički kraj škrt je vodama. Kao ni u brojnim vapnenačkim i krškim krajevima ni ovdje nema tekućih voda jer padaline kroz brojne pukotine u vapnencu odlaze u podzemlje. Zbog toga su ljudi nastojali sačuvati svaku kap vode skupljajući je u kamenice, bunare i lokve a služila im je za piće, navodnjavanje, pranje rublja i napajanje stoke.

Položaj bunara

Lokva

03

BUNARI

Jedan od načina prikupljanja vode sastojao se u kopanju bunara koji su obično služili za čuvanje pitke vode.

Bunari akumuliraju vodu na više načina, a najčešći je da su spojeni s olucima različitih objekata koji svojim krovnim površinama skupljaju kišnicu. Drugi način skupljanja kišnice je uz pomoć terena prilagođenog da svojom površinom prikuplja i usmjerava vodu u bunar. Najrjeđi je način na koji funkcioniraju arteški bunari a to je iskorištavanjem „žive“ vode tj. prirodnih podzemnih izvora vode. Akumuliranje vode vrši se tijekom kišne sezone tako da se u sušnom razdoblju mogu koristiti zalihe vode gotovo neograničeno naročito kod bunara većih dimenzija.

Za kopanje bunara koristila su se prirodna udubljenja u kojima se zadržavala voda, a na nekima bi dno namazali crvenicom-vrstom nepropusne gline da bi se voda zadržala. Bunari su se također gradili i tako da bi se u zemlji iskopalo kružno udubljenje desetak metara široko koje je pri dnu uže, a pri otvoru šire da se kamenje ne bi urušavalо. Ograđivalo se obrađenim većim kamenom, a s vanjske se strane zasipavalo zemljom crvenicom da bi kamen bio bolje povezan.

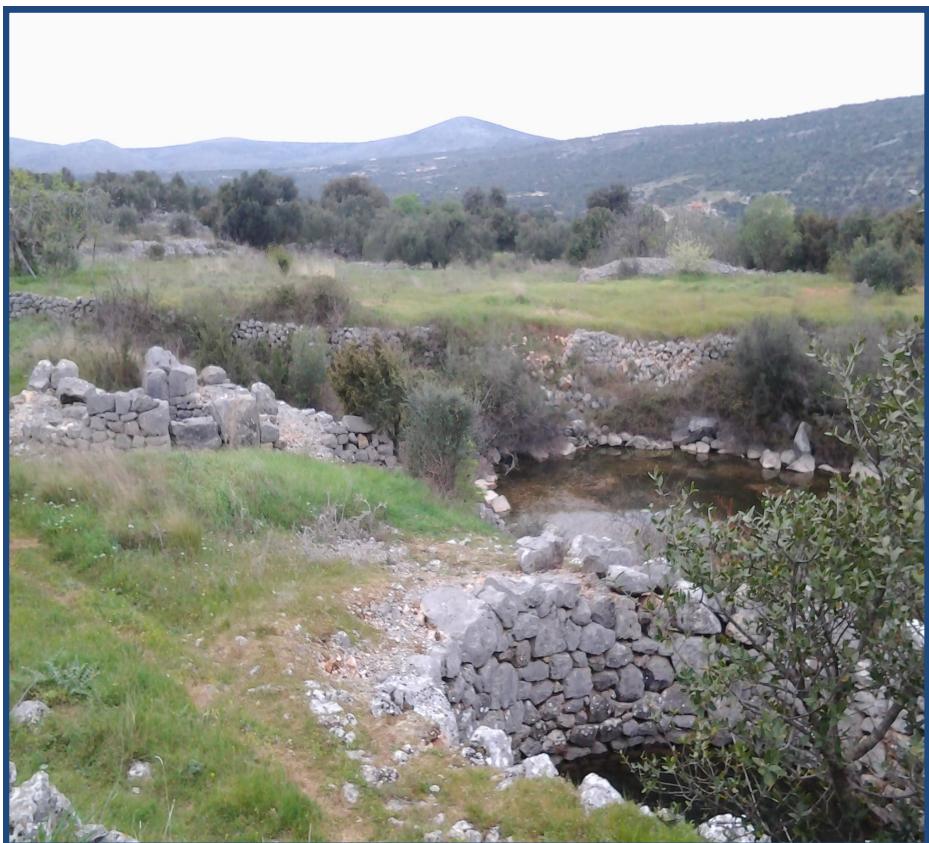
Neki su bunari imali kamenu ogradiju oko bunara, a na mjestu pristupa kamenu ploču na koju se može nasloniti i lakše izvući kablić s vodom bez opasnosti od pada u bunar.

04

DVA „RIMSKA“ BUNARA

Dva bunara koji su u narodu poznati pod nazivom „Rimski“ bunari nalaze se u Lemišlu pored Podorljaka. Bunari su jedan pored drugoga, okruženi poljima i maslinicima, a do njih vodi nekoliko stazica iz raznih pravaca. Kružnog su oblika promjera pet-šest metara, a obzidani su metodom suhozida što označava gradnju od prirodnog kamena bez upotrebe vezivnog materijala.

Zidalo se na taj način da bi se u osnovni ili prvi red polagali najveći kameni vodeći računa da se najpravilniji brid kamena okreće prema naprijed kako bi se na taj način formiralo „lice“ zida što je vidljino i na bunarima. Novi red slaže se na način da svaki sljedeći kamen preklapa fugu ili spoj između onih donjih te na taj način stabilizira i učvršćuje građevinu.

Ono što je važno napomenuti jeste da se kamen ne obrađuje nego se koristi takav kakav je. Stabilnost zida se najbolje postiže upotrebom dugačkih kamenova tzv. „vežnjaka“ i podmetanjem manjih kama u prazan prostor.

Sustavna istraživanja bunara nisu provedena te nema pouzdanih dokaza o njihovom postanku i gradnji, no predaja kaže da su postojali još u vrijeme starih Rimljana te da se voda iz njih koristila za piće. Bunari su veoma duboki i opskrbljuju se vodom iz podzemlja. Jedan od bunara je zatrpan te u njemu ima veoma malo vode dok je drugi u funkciji.

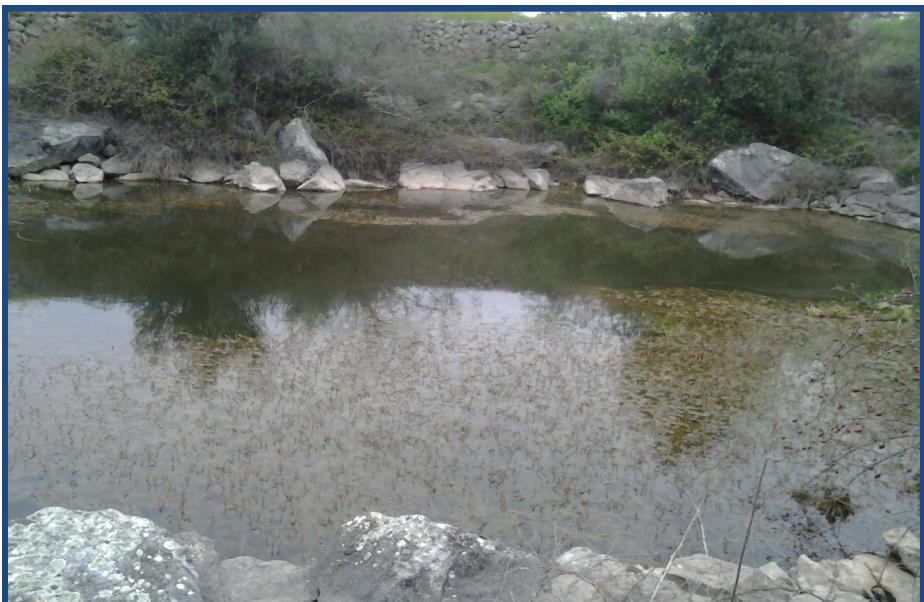

05

ČUVANJE VODE

Znalo se kojem komšiluku ili kojoj obitelji bunar pripada. Bunari kao i lokve imali su imena po prezimenu ili nadimku obitelji kojoj su pripadali. Prema pučkim zakonima bunar se nikada nije dijelio, ostao je zajedničkom svojinom obiteljske zajednice i poslije njezine diobe.

Na nekim većim bunarima koje su koristili stanovnici više zaselaka bio je za svaki zaselak poseban pristup vodi. To se može vidjeti i na primjeru „Rimskih“ bunara jer prema njima vode putovi iz nekoliko različitih smjerova. Voda u ovakvim otvorenim bunarima bila je dostupna svakome pa je u sušnim razdobljima bilo i slučajeva vodokradica. Da ne bi ostali bez vode, vlasnici su ponekad organizirali čuvanje bunara.

Postoje priče kako su bunari u Lemišlju nekada bili natkriveni što je možda točno jer se voda u otvorenim bunarima mogla lako onečistiti pa su ih stoga ljudi nerijetko natkrivali.

To se radilo na takav način da bi isjekli grede i slagali ih u obliku polukruga preko njihova otvora. Preko greda slagali su klesano kamenje koje je pri dnu bilo uže. Veće rupe zatvarali su crvenicom glinom, iznad stavljali sitne kamenčiće i okoloogradili većim kamenjem. Na sredini bi se od četiri velika isklesana kamena napravio otvor kroz koji bi se grabila voda. Drugi je pak način bio da se iznad bunara podigne suhozidna kupolasta gomila.

06

ZAHVAĆANJE I NOŠENJE VODE

Vodu iz bunara zahvaćali su drvenim kablićem ili nekom vrstom posude napravljene od kozje mještine nategnute drvenim dužicama, a pri vrhu i dnu drvenim obručem.

Žene i djevojke išle su po vodu i nosile je do kuće u posudi izrađenoj od drvenih dužica koju bi naprtile na leđa pomoću užeta pletenog od vune ili pak na tovara. U rogozničkom kraju ta se posuda naziva mezarola (mezzarolla) a označavala je drveni sud za nošenje vode u koji je moglo stati 30-ak litara vode. U ljetno vrijeme kad mnogi bunari presuše u lemišljanskim bunarima je bilo vode.

07

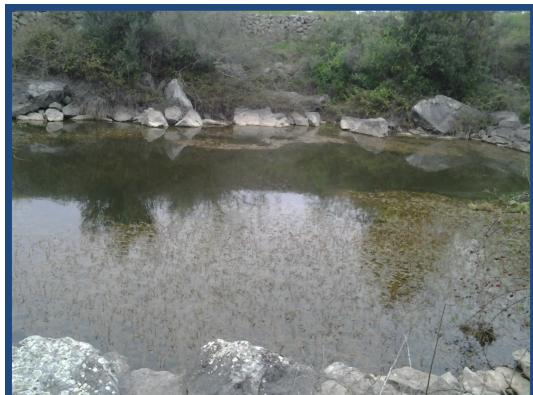
ZNAČENJE BUNARA

Bunari su bili i sastajalište mladosti, djevojke bi išle po vodu, a mladići bi im došli u društvo i tu su se mnogi i zagledali, zaljubili jedno u drugo. U bunarima se nažalost nesretnim slučajem netko i utopio.

08

LOKVE

Pored dva „Rimska“ bunara u nešto izrazitijoj prirodnoj udubini nalazi se velika lokva koja je za razliku od bunara služila za napajanje stoke. Lokva je okružena maslinicima i poljima, a iz priča smo saznali da se voda iz nje nekada koristila za zalijevanje vrtova tako da je još prije deset godina postojala pumpa uz pomoć koje se navodnjavalo okolno područje. Osim za natapanje poljoprivrednih površina, u lokvama se napajala stoka.

09

POSTANAK LOKVI

Lokva se „gradila“ obično tako da se iskopa plitka okruglasta rupa u gnjilavoj zemlji i u sredinu stavi drveni kolac za koji se priveže konja koji trči ukrug po nedovršenoj lokvi da utaba zemlju. Na tako utabanu zemlju posipa se sol da ne bi propuštala vodu, jer zemlju sol stišće. Da bi lokva ostala nepropusna važan je ovčji izmet, a ovce ga, napajajući se, utabaju u glinu i tako je čine nepropusnom.

Dok ima stoke koja se napaja lokva je nepropusna, u protivnom se rasuši, ispucu i ne zadržava vodu. U rogozničkom kraju sve je manje stoke. Iz tog razloga lokva se malo pomalo rasušuje i vode u njoj ima sve manje.

10

OSTACI STAROG NASELJA

Nedaleko „Rimskih“ bunara u Šiškanovim vratima nalaze se ostaci manjih skupina kuća od kojih su preostali samo zidovi. Zarasle u korov i grmlje kuće su redom prizemnice od kojih su neke veoma velike. U jednoj od njih vidljivi su ostaci peći što ukazuje na to da se u tim kućama nekada boravilo te je za prepostavljati da su se vodom opskrbljivali upravo u dotičnim bunarima, a stoku napajali u lokvi.

11

ZAKLJUČAK

Iz ovoga što smo napisali vidljivo je da bunari u Lemišlju kriju veoma zanimljive priče kojima bi se valjalo ozbiljnije pozabaviti. Smatramo da bi trebalo provesti sustavno istraživanja ne samo uskog lokaliteta već i čitavog rogozničkog kraja što bi doprinijelo boljem upoznavanju njegove prošlosti koja bi se mogla uspješno ugraditi u turističku ponudu.

12

IZVORI

Ante Karabatić: Usmeno svjedočanstvo

Priče koje su učenici prikupili od svojih roditelja

Kalogjera: Prostorna valorizacija rogozničkog poluotoka (Povid 1997.)

D. Alaupović Gjeldum: Seoska graditeljska baština (Zagora, nepoznata zemlja)

13

PRIJEVOD NA ENGLESKI

INTRODUCTION

Having heard stories from some of our students about the remains of Roman wells and a large water-hole near Rogoznica, we decided to investigate. Accompanied by Mr. Ante Karabatić, who told us some interesting things about how people kept and used water in this area, we visited the site.

THE IMPORTANCE OF WATER

Water has always meant life. First human settlements were made near water, people were born and died there. Rogoznica, as well as the rest of Dalmatia, is poor in water supplies. Here, like in all rock and limestone landscapes, there is no flowing water because all rainwater disappears into the ground through holes in limestone. That was the reason for people to start saving every drop of water, collecting it in stone pots, wells and water-holes, so they could use it for drinking, watering crops, washing and giving it to domestic animals.

WELLS

One of the ways of collecting water was to dig a well in which people kept drinking water. There are different types of wells. Most of them are connected to roofs by water pipes and spouts thus carrying water into the well. Another type of a well is using the soil which man has adapted so that water is collected on its surface and then directed into a well. The rarest type of artesian well are those which use running water ie. underground water sources. Water is accumulated during rainy seasons and the water is used throughout the year, even during dry weather.

People used to construct wells in land where there were natural depressions. Circles about 10 m wide would be dug out and the wells were narrower at the bottom and wider at the top, so that the rocks would not fall in the well. The wells were made in stone and covered in clay from the outer side, which was a good way of joining rocks. Some wells had a rock fence around them and a flat rock, almost like a tile, where a person could lean making it easier to pull out a pail full of water.

TWO “ROMAN” WELLS

The two wells known by people as “Roman” wells are located in Lemišlja near Podorljak. The two wells are next to each other, surrounded by olive groves and fields and there are a few paths leading to them from different directions. The wells are round and between 5 and 6 m in diameter. They have been built in the drywalling technique, which means the uncut rock was used without any joining materials. Bigger stones were used on both sides of the wall and the space between them was filled with smaller stones and rubble. The stability of the wall was best achieved by using longer stones, the so-called connectors.

No research has been done on the wells so there is no reliable evidence about their origin and construction, but it is said that they have been there from Roman times and that the water from them was used for drinking.

The wells are very deep and are filled with water from underground sources. One of the wells has been filled up with rocks so there is practically no water in it, but the other one is still full of water.

WATER STORAGE

Each well had its owner. It was usually a family or a group of families. The wells and the water-holes were given the names or nicknames of families. Wells were never divided between families or family members even if all other possessions were divided. Each village had its own path leading to the well. This can be seen on the example of “Roman” wells. Everybody was allowed to use the water in the wells, so during dry season there were cases of people stealing water. To make sure that water would not be stolen, owners guarded the wells.

There are stories that wells in Lemišlja were covered, which could be true because water in open wells could be polluted. The people put wooden beams over the well and covered them in flat stones. They would leave a hole in the middle where the water could be drawn. In some cases people constructed something like domes.

USING AND CARRYING WATER

People used to draw water from wells using a wooden pail or some sort of vessel made of goat leather stretched over curved pieces of wood with wooden rings on top and bottom.

Women and girls fetched water and carried it back home in vessels made from wooden staves which they put on their back with the help of rope made from wool or they would just put the vessel on a donkey. In the Rogoznica area this vessel is called a “mezzarolla”. It is made of wood and could carry about 30 l of water. In summer during the drought season there was always water in the Lemišlja wells.

OTHER APECTS OF WELLS

Wells were places where young people would hang out, the girls would go for water and the boys would just keep them company and a lot of people would fall in love there. Unfortunately sometimes in wells people drowned.

WATER-HOLES

Next to the two Roman wells there is a large water-hole which was used for watering animals. There are olive groves and fields around it. People say that water from it was used to water the nearby fields and until about 10 years ago there was a pump which was used to irrigate the fields from this water-hole.

THE ORIGIN OF WATER-HOLES

People “constructed” water-holes by digging a hole in the centre of which they would put a wooden pole and tie a horse to it. The horse walked in the hole and pressed the soil. On the pressed soil people put salt to make the soil waterproof. Sheep dung, collected when the sheep came drinking at the hole, would make the soil even more waterproof. As long as there are animals drinking from a water-hole, it will not run dry. In Rogoznica there are fewer and fewer domestic animals and because of that the water-hole is drying up.

THE REMAINS OF AN OLD SETTLEMENT

In a place called Šiskanova vrata , not far from the “Roman” wells, there are remains of a small group of houses of which we can now only see the walls. The houses are overgrown in weed and bushes, and they are single storey. Some of them are big. In one of them you can see the remains of an oven which indicated that people lived there and we can assume that they took water from the “Roman” wells and their animals drank from the nearby water-hole.

CONCLUSION

From what we have written it is quite clear that the wells in Lemišlja are very interesting and that they should become the subject of serious research.

We feel that a detailed study should be done not only of the wells but of the entire Rogoznica area. Such a study would certainly lead to a better understanding of the past of Rogoznica and it could certainly be used to improve the tourist potential of Rogoznica.

Translated from Croatian by eighth graders and corrected by their English teacher.

U IZRADI PROJEKTA SUDJELOVALI SU:

Ivana Ercegović, Kristina Gracin, Nikolina Grubelić i Josip Karabatić
učenici VII. razreda

Stipe Deković - učenik VIII. razreda

Nada Balov i Maja Janković – nastavnici i mentori

Unos podataka i grafička obrada:

Domagoj Bodlović i Tonio Ercegović - učenici VIII. razreda

Lektura: Blaga Miliša

Posebna zahvala gospodinu Anti Karabatiću koji nas je odveo na loka-
litet i upoznao s "Rimskim" bunarima.